

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ISTRAŽIVANJA
U SPECIJALNOJ
EDUKACIJI I
REHABILITACIJI

BEOGRAD 2009.

UNIVERZITET U BEOGRADU -
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE -
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Istraživanja u specijalnoj
edukaciji i rehabilitaciji*

*Research in Special Education and
Rehabilitation*

Priredio / Edited by
Prof. dr Dobrivoje Radovanović

Beograd / Belgrade
2009

EDICIJA:

RADOVI I MONOGRAFIJE

Izdavač:
Univerzitet u Beogradu -
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji

Za izdavača: Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan

Urednik edicije: Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić

Uređivački odbor:

- Prof. dr Dobrivoje Radovanović
- Prof. dr Dragan Rapaić
- Prof. dr Nenad Glumbić
- Prof. dr Sanja Đoković
- Doc. dr Vesna Vučinić
- Prof. dr Mile Vuković
- Prof. dr Svetlana Slavnić

Recenzenti:

- Maria Elisabetta Ricci,
Univerzitet "La Sapienza", Rim, Italija
- Dr sci. Vlasta Zupanc Isoski,
Univerzitetni klinički centar Ljubljana,
KO za vaskularnu nevrologiju in intenzivno terapiju,
Služba za nevrorehabilitaciju - logopedija Ljubljana,
Slovenia

Štampa:
„Planeta print”, Beograd

Tiraž:
200

Objavljanje ove knjige je pomoglo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj.

*Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju
Edicije: Radovi i monografije.*

*Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 14.4.2009. godine, Odlukom
br. 3/53 od 23.4.2009. godine, usvojilo je recenzije rukopisa Tematskog zbornika
"Istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji"*

ISBN 978-86-80113-84-5

EDITION:

ARTICLES AND MONOGPRAHPS

Publisher:
University of Belgrade -
Faculty of Special Education and Rehabilitation

Research in Special Education and Rehabilitation

For Publisher: dr. Dobrivoje Radovanović, dean

Edition Editor: dr. Zorica Matejić-Đuričić

Editorial Board:

- dr. Dobrivoje Radovanović
- dr. Dragan Rapaić
- dr. Nenad Glumbić
- dr. Sanja Đoković
- dr. Vesna Vučinić
- dr. Mile Vuković
- dr. Svetlana Slavnić

Reviewers:

- Maria Elisabetta Ricci,
University "La Sapienza", Roma, Italy
- Dr sci. Vlasta Zupanc Isoski,
University clinical center Ljubljana, Slovenia

Printing:
„Planeta Print“, Belgrade

Circulation:
200

Publication of this Book supported by Ministry of Science and Technology Development.

*Scientific Council of the Belgrade University - Faculty of Special Education and Rehabilitation made a decision 3/9 from March, 8th 2008 of issuing
Edition: Articles and Monographs.*

*Scientific Council, Faculty of Special Education and Rehabilitation
University of Belgrade, at the regular meeting held on April, 14.th 2009 the Decision
Nº 3/53 of April, 23th 2009, adopted a Thematic review manuscripts collection of
"Research in Special Education and Rehabilitation "*

ISBN 978-86-80113-84-5

PROFESIONALNA INTERESOVANJA UČENIKA OŠTEĆENOGLU SLUHA

Marina Radić-Šestić, Vesna Žigić

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Dobar profesionalni razvoj omogućava osobama oštećenog sluha da postignu uspešan profesionalni razvoj i karijeru. Da bi mogli da ostvare ovaj zadatak i zadovoljstvo poslom, neophodno je da usklade svoja interesovanja i sklonosti sa realnim mogućnostima i zahtevima radne sredine.

Cilj istraživanje je utvrditi profesionalna interesovanja učenika oštećenog sluha. Uzorak čini 40 učenika oba pola, sedmog i osmog razreda osnovne škole za decu oštećenog sluha „Stefan Dečanski“ u Beogradu, i „Radivoj Popović“ u Zemunu. Merni instrument je PGI (Personal Globe Interests) upitnik profesionalnih interesovanja Terence J.G. Tracey. Prevod i adaptaciju srpske verzije uradio je Hedrih.

Učenici oštećenog sluha su pokazali najveće interesovanje za radne aktivnosti koje se odnose na podučavanje i vaspitanje, zatim na različite vrste usluga, upravljanje mašinama i vozilima, rad na radnim mestima koja imaju minimalne zahteve u pogledu obuke (sobarica, perač prozora, garderober, paker, rad na foto-kopir mašini, vozač taksija, autobusa, kamiona), i informatiku i programerstvo.

Ključne reči: profesionalna interesovanja, zanimanja, oblasti rada, učenici oštećenog sluha

UVOD

Usavremenom sve kompleksnijem privrednom sistemu procesi obuke za obavljanje većine zanimanja su veoma dugotrajni i sve skupljii. Kako profesionalna interesovanja predstavljaju važan faktor uspeha kako u obuci, tako i u samom obavljanju zanimanja, jer određuju pre svega motivaciju za obavljanje aktivnosti određene vrste, njihovo proučavanje postaje veoma važno. Kako se savremeni privredni sistem sve više usložnjava, tako i broj zanimanja i sistema obuke između kojih osoba može da izabere postaje sve veći. Suočeni sa ogromnim mogućnostima izbora ljudi se često ne snalaze dobro. Izbor koji je nekad za većinu ljudi bio jednostavan – obrađivati zemlju pod komandom starijih do njihove smrti, a onda preuzeti gazdovanje porodicom i to raditi do smrti ili napustiti porodicu i raditi nešto drugo, sada je zamenjen dilemom – koju od više desetina ili stotina škola upisati, koji smer uzeti, kojim se poslom baviti nakon završetka škole. Količina informacija koju treba obraditi je ogromna. A kako ljudski mozak, kada je suočen sa prevelikom količinom informacija, u obzir uzima samo onu količinu koju može da obradi (Lachman, Lachman & Butterfield, 1979), izbor neretko bude loš. Rezultat su ogromne količine novca uložene u obrazovanje učenika ili studenata koji školovanje neće završiti, izgubljeno vreme provedeno u školovanju

i, ako školovanje ipak završe, ljudi ne vole posao koji rade te onda lakše postaju nezadovoljni.

S druge strane, osobe čija zanimanja odgovaraju njihovim interesovanjima svoje poslove obavljaju bolje, produktivniji su, zdraviji i srećniji (Scharf, 1997, Lachtrman i Meir, 2004). Ovo je razlog zašto proučavanje profesionalnih interesovanja i faktora povezanih sa njima postaje veoma važna.

Reč interes, interesovanje je latinskog porekla i znači *biti između* (*inter* – između; *esse* – biti). Prema Klaicu interes predstavlja sklonost, naklonost, usmerenost prema nekom objektu ili radu, zanimanje za nešto, pažnja prema nečemu, pridavanje važnosti. Edward Strong je jedan od prvih koji su se bavili proučavanjem i merenjem interesa, interesovanja. On ih upoređuje sa trpizmima – smatra da su interesovanja aktivnosti prema kojima imamo afektivan stav, volimo ih ili ne volimo, pa nas oni ili podstiču na ponašanje usmereno prema postizanju nekog cilja ili njegovom izbegavanju. Motivacijske strane interesovanja ističu mnogi autori poput Supera, Hacketta, Lenta, Browna i drugi, ukazujući da se oni odnose na smer nečije pažnje (sviđanje, nesviđanje, ravnodušnost prema različitim zanimanjima).

Zaključak je da interesovanja motivišu osobu na neko ponašanje, usmeravaju prema nekom cilju, određuju šta voli, šta mu je važno. Prema tome, interesovanja su ono što nekog podstiče da se bavi aktivnostima vezanim za određeno zanimanje, što ga motiviše da se školuje u tom području, što ga ispunjava zadovoljstvom dok obavlja konkretne radnje, ono što umerava njegov profesionalni razvoj i odluke (Hedrih, 2006). Pri izboru zanimanja pored interesovanja značajno mesto zauzimaju i sposobnosti, vrednosti, potrebe i osobine ličnosti. U ovom odnosu interesovanja i drugih psiholoških konstrukata ponovo nailazimo na različita gledišta. Roe (1956) je proučavao vezu interesovanja i potreba i ukazao da se interesovanja razvijaju kao posledica roditeljskog stila pri zadovoljavanju potreba pojedinca u detinjstvu. On ukazuje da je osnovna usmerenost *od i prema* ljudima, što se ogleda i u kasnijem izboru zanimanja. Tako će oni usmereni ka ljudima birati zanimanja socijalnog karaktera poput uslužnih delatnosti, dok će druga grupa biti suprotno orijentisana.

Super (1957) u prvi plan stavlja *vrednosti* (željeni ciljevi raznih aktivnosti). Vrednosti po njemu predstavljaju opšte ciljeve koji se ostvaruju putem aktivnosti koje određuju interesovanja (npr. socijalne vrednosti razvijaju interes za socijalni rad). Lent, Brown i Hackett povezuju *interesovanja, vrednosti i sposobnosti*. Po njima se interesovanja razvijaju kao posledica samoprocene uspešnosti i procene ishoda određene aktivnosti. Sposobnosti određuju samoprocenu uspešnosti (ko se smatra sposobnijim ujedno se doživljava uspešnijim). Vrednosti određuju način viđenja ishoda aktivnosti – one koje dovode do zadovoljenja vrednosti percipiraju se kao zanimljivije.

Interesovanja su nerazdvojno povezani i sa ličnošću, odnosno osobinama ličnosti. Ispitivanje odnosa među njima prvi je ispitivao Holland. On izjednačava upitnike profesionalnih interesovanja i upitnike ličnosti, pronalazeći u njima izvesne zajedničke faktore. Međutim, uprkos očiglednoj povezanosti ne mogu se poistovetiti. Iz svega proizlazi da su interesovanja povezana sa ostalim motivacionim varijablama (potrebe, stavovi, vrednosti, emocije), ali i da su oni sami jedna od njih.

Razvoj interesovanja zavistan je, poput drugih osobina, od genetskih i okolinskih faktora. Njihovo poreklo objašnjeno je sa dva suprotna gledišta – *statičkim* i *dinamičkim*. Statička struja prednost daje genetskom, dok dinamička okolinskim faktorima. Ova oprečna mišljenja su vremenom menjala svoju dominaciju, pa dok se ranije nije pridavao značaj nasleđu, danas ono dobija sve veću važnost. Tokom odrastanja deteta interesovanja se razvijaju i formiraju. U početku se razlikuju muška i ženska interesovanja koja decu usmeravaju prema stereotipnim muškim i ženskim aktivnostima, dok se kasnije u osnovnoškolskom periodu razvijaju interesovanja vezana za školske i vanškolske aktivnosti. Naredni važan period za razvoj stabilnih interesovanja je svakako adolescencija. Oko četrnaeste godine se dešava ključna faza po Superu. Razvoj apstraktnog mišljenja u tom periodu omogućava razumevanje vlastitih osobina s jedne strane i karakteristika sveta rada sa druge. Upravo tada se razvijaju profesionalni identitet i usmeravanje ka grupi zanimanja koja su u skladu sa njihovim sklonostima. Tek u ovoj fazi razvoja ličnosti profesionalna interesovanja dobijaju približno značenje profesionalnim interesovanjima odraslih.

Teorije profesionalnih interesovanja se mogu podeliti i na procesne i tipološke. Procesne ili razvojne teorije opisuju procese nastajanja, razvoja i menjanja profesionalnih interesovanja, dok tipološke teorije pokušavaju dati iscrpan popis tipova i strukture profesionalnih interesovanja, kao i njihovih međuodnosa. Verovatno najpoznatije teorije iz kategorije procesnih su teorija razvoja profesionalnih opredeljenja Ginzberga, Ginsburga, Axelrada i Herme koju je kasnije dopunjavao i usavršavao Ginzberg, kao i Superova teorija čije su postavke slične ovoj prethodnoj teoriji s tim što ona opisuje proces razvoja tokom celog života (Scharf, 1997).

Najpoznatiji predstavnik tipoloških teorija – teorija koje se bave klasifikacijom interesovanja je Holandova tipološka teorija (u naučnim krugovima poslednjih godina dosta poznata kao Big Six – velikih šest), koja sa teorijama i modelima koje su iz nje izvredene suvereno vlada ovom oblašću sve od sredine dvadesetog veka kada je nastala, pa do danas. Holandova teorija je bila usmerena na analizu odnosa između osobina ličnosti i izbora zanimanja. Po mišljenju Holanda, pod uticajem genetskih faktora i faktora sredine ličnost razvija hijerarhiju orientacija za rešavanje niza zadataka i problema koji je okružuju. Ova hijerarhija predstavlja u stvari niz preferencija, personalnih orientacija pojedinca.

S obzirom na to, ličnosti se mogu posmatrati kao tipovi. Stoga se pojedinci mogu posmatrati i razlikovati s obzirom na hijerarhiju preferencija. Svaki od postojećih tipova sadrži niz aspekata kao što su: stavovi, vrednosti, sposobnosti, aspiracije itd. Po Holandu postoji 6 tipova ličnosti: realistička, intelektualna, umetnička, preduzimačka, socijalna i konvencionlna. Kao što postoji tipologija ličnosti postoji i tipologija sredine, na isti način. Tipovi:

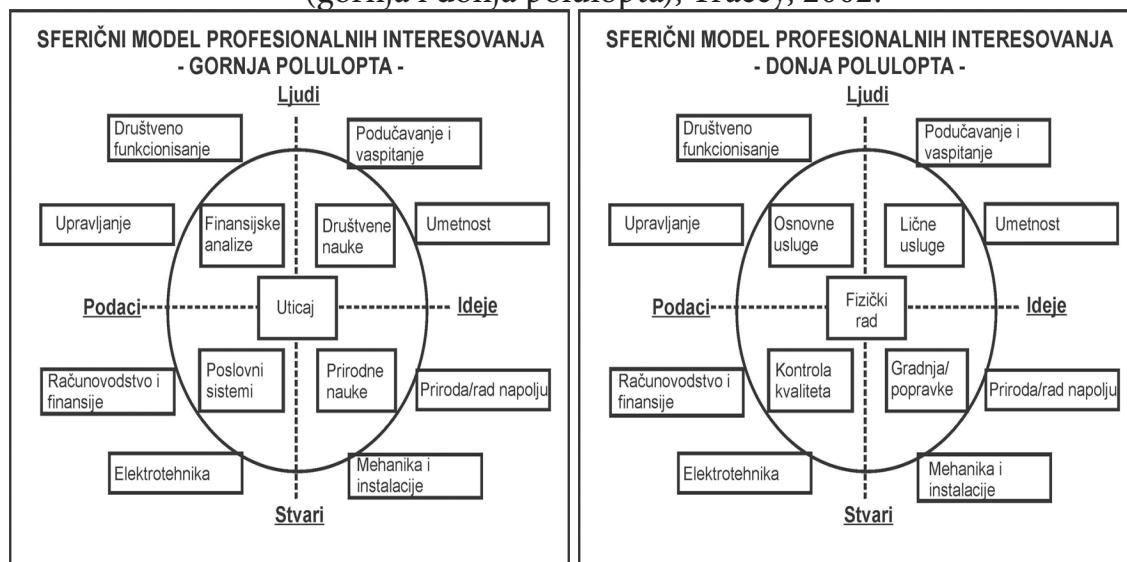
Realistički (R) - baratanje materijalnim stvarima - popravljanje ili kontruisanje raznih mašina, rad sa njima, sve vrste poslova koji uključuju baratanje objekti-ma, rešavanje mehaničkih problema Intelektualni - orijentisan na zadatak, misaona aktivnost, nalazi zadovoljstvo u rešavanju teških zadataka, asocijalan, ima nekonvencionalne stavove. Socijalni (S) - humana ličnost, ima verbalne i interpersonalne sposobnosti, izbegava teške, intelektualne probleme, voli rešavanje problema na osnovu osećanja. Konvencionalni (C) - voli numeričke i verbalne zadatke, konformista, izbegava nejasne i dvosmislene situacije, vrednuje moć,

posesivnost i položaj. Preduzimački (E) - dominantan, nameće se kao lider, izbegava teške intelektualne zadatke, orijentisan na snagu i rukovođenje. Umetnički (A) - poslovi koji zahtevaju kreativnost i ličnu ekspresiju.

Pojedinac teži onoj sredini koja mu odgovara. Izbor profesije je izraz ličnosti i ličnost bira onaj posao koji odgovara njenoj orijentaciji. Iz navedenog sledi da pravilan izbor zanimanja zavisi i može da se izrazi kao sklad, sličnost tipa ličnosti i vrste zanimanja. Što je veća sličnost, adekvatniji je izbor. Osnovne teze koje povezuju ličnost i sredinu su interesovanja ličnosti. Ona je usmeravaju da bira sredinu koja će joj omogućiti da se ostvare potencijali, potrebe i težnje. Osnovni uslov da se kod pojedinca maksimalno razviju određeni potencijali je da oni rade i stvaraju u adekvatnoj sredini koja će podsticati njihov razvoj.

U seriji istraživanja, Tracey i Rounds su ispitivali strukturu interesovanja koristeći odgovore o preferencijama širokog dijapazona zanimanja i došli su do dva podatka. Prvo su ispitivali raspored odgovora na pojedinačne ajteme duž Hollandovog kruga profesionalnih interesovanja (Tracey i Rounds, 1995 po Tracey, 2002). Smatrali su da ako zaista postoji šest specifičnih tipova interesovanja, kako Hollandova teorija predlaže, onda bi ajtemi trebalo da se grupišu oko pozicija tih šest tipova. S druge strane, ako se ne radi o šest specifičnih tipova već o kontinuumu različitih profesionalnih interesovanja onda će ajtemi biti relativno uniformno distribuirani duž cele kružnice. Rezultati su pokazali da je upravo ovo drugo slučaj tj. ajtemi su se uniformno distribuirali po kružnici. Imajući ovo u vidu oni zaključuju da je onda podela kruga na bilo koji broj tipova podjednako valjana. U skladu s tim, opredelili su se da naprave model koji će, umesto šest, imati osam tipova smatrajući da se time krug adekvatnije deli i da se taj broj bolje uklapa u Predidžerove dve dimenzije u osnovi profesionalnih interesovanja – od osam tipova interesovanja raspoređenih na jednakim udaljenostima po kružnici po dva se nalaze između svaka dva susedna pola Predidžerovih dimenzija (Hedrih, 2006).

Slika 2 – Sferični model profesionalnih interesovanja
(gornja i donja polulopta), Tracey, 2002.

U skladu sa navedenim zaključcima, Tracey (2002, slika 2) je dao svoju Skalu profesionalnih interesovanja definisanu kao konačnu verziju PGI inventara:

Skale u nivou Holandove ekvatorijalne ravni tj. osnovni tipovi interesovanja:

1. Društveno funkcionisanje – interesovanja za rad sa ljudima koja uključuju aktivnosti poput prodaje, asistiranja, davanja informacija ili administriranja u vezi sa ovim aktivnostima. Zajednička karakteristika aktivnosti iz ove kategorije je to da za cilj imaju olakšavanje društvenog funkcionisanja i otud engleski naziv (Social Facilitating);
 2. Upravljanje – interesovanja za upravljanje i planiranje glavnih aktivnosti u biznisu ili drugim vrstama organizacija. Ovo uključuje obrađivanje informacija, rešavanje problema i donošenje odluka, predviđanje i planiranje unapred, komunikaciju sa drugima, organizaciju, koordinaciju i nadgledanje drugih, te ubedivanje. U ovu oblast spadaju pozicije sa nazivima – menadžer kancelarije tj. office manager, upravnik robne kuće, službenik prodaje, menadžer prodaje, upravnik hotela i slične;
 3. Računovodstvo i finansije – interesovanja za računovodstvo, procenjivanje, savetovanje, određivanje i planiranje troškova. U ovu kategoriju spadaju pozicije poput finansijskog analitičara, nadzornika rada u banci, procenjivača troškova i ovlašćenog računovođe;
 4. Elektrotehnika – interesovanja za korišćenje matematike i sistema za analizu i interpretaciju podataka za pojašnjavanje i rešavanje tehničkih problema. Ovde spadaju elektroinženjer, programer i tehničar za mikroelektroniku;
 5. Mehanika i instalacije – interesovanja za razumevanje funkcionisanja mašina i njihovo dizajniranje, instaliranje i održavanje. U ovom kontekstu pod mašinama se podazumevaju sve vrste mašina, od gigantskih uređaja do ručnih električnih alata. Ovde spadaju auto i aviomehaničar, tehničar za avionsku opremu, inženjer hemije i mašinista;
 6. Priroda / rad napolju – interesovanja za primenu znanja iz nauka o životu na biljke i životinje. Ovde spadaju pozicije poput ekologa, šumara, okeanografa, prirodnjaka, lovočuvara, ribočuvara i veterinara;
 7. Umetnost – interesovanja za vizuelne, glumačke ili literarne umetnosti. Ovde spadaju vajar, muzičar, kompozitor, pesnik, dramaturg i pisac;
 8. Podučavanje i vaspitanje – interesovanja za pomaganje unapređivanju odnosa između ljudi svih starosnih dobi i uključuju aktivnosti koje imaju za cilj da se drugi podučavaju, da se o njima brine, da im se pruža podrška, da se savetuju. Tu spadaju pozicije logopeda, školskog psihologa ili pedagoga, socijalnog radnika, osoba zaduženih za brigu o decu, porodičnih terapeuta i pedagoških i razvojnih psihologa.
- Skale iznad nivoa Holandove ekvatorijalne ravni – oblasti višeg nivoa prestiža:
9. Društvene nauke – interesovanje za pomaganje drugima da reše medicinske i psihološke probleme na ličan način. Ovde spadaju pozicije kliničkog psihologa, pedijatra i porodičnog lekara, kao i neke od pozicija koje zauzimaju psihijatri;
 10. Uticaj – interesovanja za vođenje i usmeravanje ljudi u biznisu, politici i nauci kroz aktivnosti poput uticanja na ponašanje ljudi putem ubedivanja.

- nja. Ovde spadaju pozicije direktora tima za naučna istraživanja, naučnika-istraživača, hirurga, lekara opšte prakse, astronoma i slične;
11. Poslovni sistemi – interesovanja za pisanje i dizajniranje programa i sistema i primenjivanje ovih znanja u oblasti biznisa i finansija. Ovde spadaju specijalista za poslovni softver, programer poslovnog softvera, sistem-analitičar i konsultant za kompjutere;
 12. Finansijske analize – interesovanja za rad direktno sa klijentima na njihovim finansijama. Ovde spadaju konsultant za budžet, analitičar poslovnog menadžmenta, analitičar za istraživanje tržišta, investicioni savetnik, direktor za odnose sa klijentima i berzanski posrednik – broker;
 13. Prirodne nauke – interesovanje za proučavanje različitih fenomena, sprovođenje istraživanja i dolaženje do saznanja u biološkim, fizičkim i naukama o ponašanju. Ovde spadaju biolog, antropolog, različite vrste geologa, fizičar i hemičar.
- Skale ispod nivoa Holandove ekvatorijalne ravni – oblasti nižeg prestiža:
14. Kontrola kvaliteta – interesovanja za proveravanje i zaštitu kvaliteta i sigurnosti proizvoda, materijala i usluga, Ovde spadaju bravari, građevinski inspektor i nastavnik tehničkog obrazovanja;
 15. Fizički rad – interesovanje za upravljanje mašinama ili vozilima ili rad na pomoćnim poslovima i rad na zanimanjima koja imaju minimalne zahteve u pogledu obuke. Ovde spadaju soberica, očitavač mernih instrumenata - osoba koja očitava vodomere, električna brojila i sl., perač prozora, konduktar, garderober, vozač autobusa;
 16. Lične usluge – interesovanje za aktivnosti kojima se ljudima nudi pomoć u njihovim svakodnevnim aktivnostima, što uključuje serviranje hrane i pića, davanje informacija, pomoć pri kupovini odeće, briga o komforu ljudi. Ovde spadaju stjuart u avionu, turistički vodič, konobar i slično.
 17. Gradnja i popravke – interesovanje za manuelni rad na otvorenom prostoru na izgradnji objekata i upravljanju ili popravljanju mašina. Ovde spadaju bagerista, operater na kranu, radnik na održavanju zelenih površina, građevinski radnik, krovopokrivač - radnik koji radi na postavljanju crepova ili drugih građevinskih elemenata namenjenih pokrivanju krovova i preduzimač.
 18. Osnovne usluge – interesovanje za prodaju proizvoda ili usluga, pozdravljanje ljudi, beleženje rezervacija, iznajmljivanje opreme i čišćenje. Ovde spadaju recepcioner, hotelski službenik, frizer, poštanski službenik, lični asistent/pratilac i sekretar/sekretarica (Šverko, 2007).

Cilj istraživanja je utvrditi profesionalna interesovanja učenika oštećenog sluha.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak čini 40 učenika oba pola, sedmog i osmog razreda osnovne škole za decu oštećenog sluha „Stefan Dečanski“ u Beogradu, i „Radivoj Popović“ u Zemunu.

Merni instrument je PGI (Personal Globe Interests) upitnik profesionalnih interesovanja Terence J.G. Tracey. Prevod i adaptaciju srpske verzije uradio je Vladimir Hedrih (2007).

REZULTATI

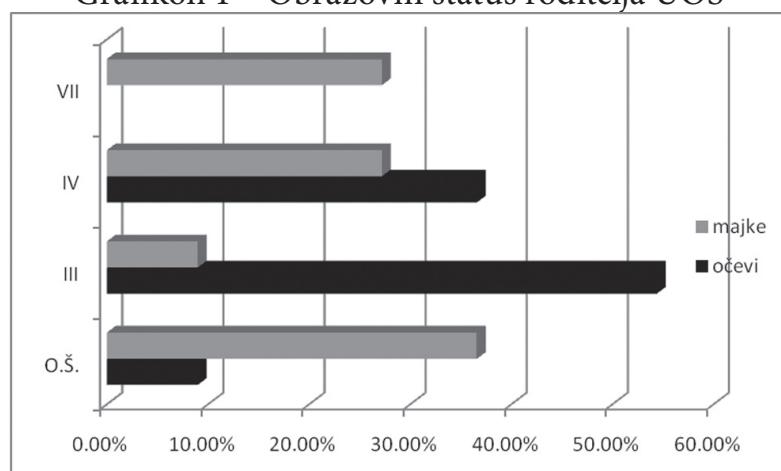
Univerzalna potreba čoveka za samorealizacijom u velikoj meri može da se ostvari radnom aktivnošću. Dobar profesionalni razvoj omogućava osobama oštećenog sluha da postignu uspešan profesionalni razvoj i karijeru. Da bi mogli da ostvare ovaj zadatak i zadovoljstvo poslom, neophodno je da usklade svoja interesovanja i sklonosti sa realnim mogućnostima i zahtevima radne sredine.

U tom smislu je poželjno da analiziraju realnost svojih aspiracija i interesovanja, da nauče kako da realno postave svoje profesionalne ciljeve, kako da ih realizuju, kao i da pronađu podesne alternative. Za kvalitetan profesionalni razvoj, bitno je da rade posao koji vole i za koji imaju afinitete; u suprotnom, može doći do niza emocionalnih, profesionalnih i socijalnih problema. Karon (1996) pod profesionalnim razvojem podrazumeva »sintezu sposobnosti, želja, aspiracija i mogućnosti konkretnog pojedinca u određenim društveno-ekonomskim uslovima«. Naravno da je, osim interesovanja i sklonosti, neophodno utvrditi da li postoji zadovoljavajući odnos između aktuelnih bazičnih sposobnosti i zahteva profesija u realnom svetu rada. Zato se ističe potreba za identifikovanjem svih zahteva koje određeni posao sadrži (Žigić, Radić-Šestić, 2006).

Marder, Valdes i Weshsler (1993) ističu da većina osoba oštećenog sluha bira struku koja se obično zove zanat. Ovakvo poređenje s osobama koje nemaju problema sa sluhom može da bude pogrešno, pošto gluvoča čini ovu vrstu izbora više prinudom. S obzirom na to da većina osoba s teškim oštećenjem sluha ili gluvoćom mora da se opredeli za zanate, profesionalna orijentacija poprima veliki značaj, ali ne isključuje drugi izbor niti potrebu za raznim drugim vrstama obuke, kako za muškarce tako i za žene.

Interesovanja mladih osoba oštećenog sluha prevazilaze ponuđenu lepezu zanimanja. Rezultati istraživanja Radić-Šestić (2002) pokazuju da je 22,2% učenika oštećenog sluha delimično zadovoljni, a 11,1% nezadovoljni ponudom zanimanja za koja mogu da se ospozobljavaju. Budući da do sada nisu ispitivana profesionalna interesovanja osoba oštećenog sluha, bio je izazov prihvatiti se istraživanja. Podaci koji postoje ukazuju da se lepeza profesionalnih interesovanja u poslednjih 20 godina suzila i da se generacije učenika oštećenog sluha ospozobljavaju za ista zanimanja (mašin-bravar, knjigovezac, autolakirer, šivač, tapetar, frizer itd.) (Radić-Šestić, 2006, 2002, 1997).

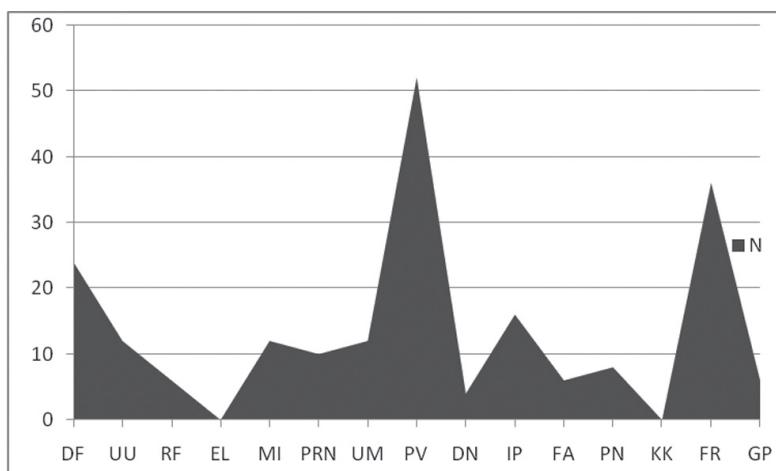
Grafikon 1 – Obrazovni status roditelja UOS

Podaci o obrazovnom statusu roditelja učenika oštećenog sluha (grafikon 1) ukazuju da najveći broj očeva ima III i IV stepen obrazovanja, dok najveći broj majki ima osnovnu školu, i podjednako IV i VII stepen obrazovanja.

Prvi deo PGI testa profesionalnih interesovanja nudi spisak 113 različitih radnih aktivnosti i stepen uspešnosti u obavljanju istih (samoprocena). Stepeni sviđanja radnih aktivnosti i samoprocene u uspešnosti obavljanja predstavljeni su numeričkim vrednostima od 1 do 3, s tim što 1 - ukazuje na ne sviđanje, 2 - donekle mi se sviđa, 3 - sviđa mi se radna aktivnost. Stepeni uspešnosti u obavljanju radnih aktivnosti vrednovani su na isti način. U toku procene izdvojili smo samo one radne aktivnosti koje su im se sviđale i u kojima bi učenici oštećenog sluha bili uspešni, prema njihovoj samoproceni. Grupisanje radnih aktivnosti i zanimanja sprovedeno je prema oblastima profesionalnih interesovanja koje je dao Terence J.G. Tracey.

Grafikon 2 – Radne aktivnosti koje bi UOS obavljali uspešno
(UOS – učenici oštećenog sluha)

Rezultati prvog subtesta PGI testa profesionalnih interesovanja (grafikon 2) ukazuju da je najveći broj učenika zainteresovan za radne aktivnosti koje se odnose na: podučavanje i vaspitanje ($PV=52$ ili 130%), različite vrste usluga ($OLU=36$ ili 90%), fizički rad ($FR=36$ ili 90%), interesovanje za rad sa ljudima koja uključuju aktivnosti poput prodaje, asistiranja, davanja informacija ili administriranje ($DF=24$ ili 60%), informatiku i programerstvo ($IP=16$ ili 40%), upravljanje i uticaj ($UU=12$ ili 30%), mehanika i instalacija ($MI=12$ ili 30%), i umetnost ($UM=12$ ili 30%). Nijedan učenik nije izrazio svoje interesovanje za radne aktivnosti koje se odnose na elektrotehniku i kontrolu kvaliteta jer sumnjuju u svoju uspešnost. S obzirom da elektrotehnika podrazumeva korišćenje matematike, analizu i interpretaciju podataka, rešavanje problema, a kontrola kvaliteta proveravanje, zaštitu kvaliteta i sigurnost proizvoda, materijala i usluga, učenici oštećenog sluha su procenili da su im ovi poslovi i radni zadaci komplikovani.

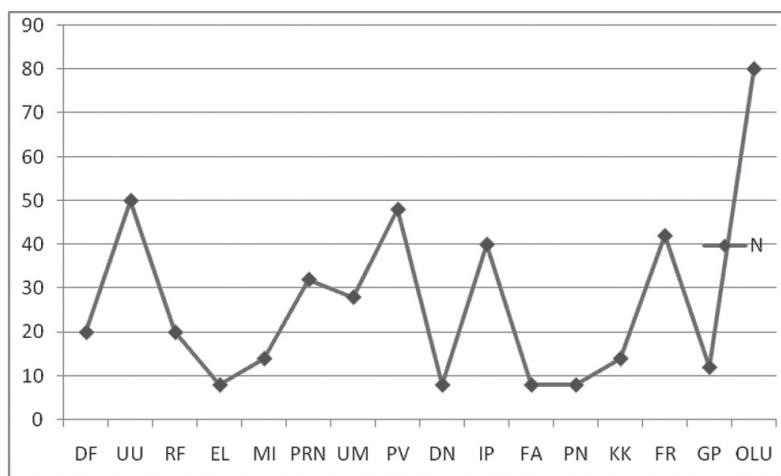
Učenici oštećenog sluha su pokazali najveće interesovanje za radne aktivnosti koje se odnose na podučavanje i vaspitanje koje uključuje pomaganje i unapređivanja odnosa između ljudi svih starosnih dobi, podučavanje, brigu, pružanje podrške, i savetovanje (defektolog, vaspitač, pedagog, socijalni radnik, školski psiholog i sl.). Oko 40% učenika našeg uzorka bi želeli da pomognu deci sa problemima u učenju, deci oštećenog sluha ili sa problemima u govoru. Na dru-

gom mestu su interesovanja za radne aktivnosti koje se odnose na različite vrste usluga u vidu pozdravljanja ljudi, beleženja rezervacija, iznajmljivanje opreme i čišćenje, posebno frizerske usluge, manikir, pedikir i kozmetičke usluge, zatim serviranje hrane i pića, konobar, briga o komforu ljudi i sl.. Takođe postoji veliko interesovanje za upravljanje mašinama i vozilima, i rad na radnim mestima koja imaju minimalne zahteve u pogledu obuke (sobarica, perač prozora, garderober, paker, rad na foto-kopir mašini, vozač taksija, autobusa, kamiona).

Na trećem mestu su interesovanja za rad sa ljudima koja uključuju aktivosti poput prodaje, asistiranja, davanja informacija ili administriranja u vezi sa ovim aktivnostima. Na četvrtom mestu je interesovanje za informatiku i programiranje (opravljivanje računara, programiranje softvera, konsultant za računare).

Drugi deo PGI testa profesionalnih interesovanja nudi spisak od 108 različitih zanimanja, učenici oštećenog sluha imaju zadatku da odrede u kojoj meri im se sviđaju navedena zanimanja. Stepeni sviđanja su predstavljeni numeričkim vrednostima od 1 do 3, s tim što 1 - ukazuje na ne sviđanje, 2 - donekle mi se sviđa, 3 – sviđa mi se radna aktivnost. U ovom subtestu nije potrebna samoprocena uspešnosti.

Grafikon 3 – Zanimanja koja se dopadaju UOS

Zanimanja koja se najviše dopadaju učenicima oštećenog sluha su iz oblasti usluga (80 ili 200%) (receptionar, hotelski službenika, frizer, pratilac, sekretar, serviranje hrane i pića, stjuart i sl.). U proseku, svaki učenik u uzorku je izabrao bar dva zanimanja iz ove oblasti rada. Sledeća oblast rada iz koje učenici oštećenog sluha biraju zanimanja je upravljanje i uticaj (50 ili 125%). Najčešće izabrana zanimanja odnose se na nadziranje, upravljanje, koordinaciju i direktorovanje. Voleli bi da budu direktori hotela i različitih preduzeća.

Podučavanje i vaspitanje (48 ili 120%) je oblast rada koja i dalje ostaje interesantna učenicima oštećenog sluha. Ponavljaju se interesovanja za zanimanja socijalnog radnika, pedagoga, defektologa. Svaki učenik je izabrao bar po jedno zanimanje iz oblasti fizičkog rada (42 ili 105%) i informatike i programiranja (40 ili 100%). Rad u prirodi i napolju (32 ili 80%) je sledeća oblast rada koja se čini interesantnom učenicima oštećenog sluha. Ova oblast podrazumeva sledeća zanimanja: ekolog, šumar, okeanograf, prirodnjak, lovočuvar, ribočuvar, veterinar. Interesantno je da su učenici veoma zainteresovani za oblast umetnosti (28 ili

70%), i to za vajarstvo, književnost, pisanje pesama, dramaturgiju, i muziku. Oko 30% učenika je zainteresovano za muzičku umetnost.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U toku profesionalne orijentacije učenika oštećenog sluha ne koriste se testovi profesionalnih interesovanja kao i za njihove vršnjake, već im se nude one oblasti rada koje se nisu bitno promenile još od šezdesetih godina prošlog veka. Šezdesetih godina prošlog veka postojalo je interesovanja za drvnu, kožnu, tekstilnu struku, uslužnu delatnost, metalnu i grafičku struku, a interesovanje za automobilsku industriju je raslo. Sedamdesetih godina situacija se počela menjati u pozitivnom pravcu, kada se pojavljuje veći broj visokoškolovanih gluvih osoba u svetu. U Italiji gluvi učenici sve manje izučavaju zanate a intenzivira se školovanje u industrijskoj proizvodnji, najčešće za profile tehničara, preciznih mehaničara i zubotehničara. U Padovi postoji i Viša škola za gluve, u kojoj se izučavaju zanimanje geometra i rad na računaru. Po uzoru na Englesku i Italiju, u Norveškoj i Švedskoj se poslednjih godina gluvi upućuju na slična zanimanja a društvo vodi brigu oko njihovog zaposlenja.

Podaci našeg istraživanja ukazuju da su profesionalna interesovanja učenika oštećenog sluha mnogo šira od tradiocionalne ponude zanimanja i oblasti rada. U prvom delu testa učenici oštećenog sluha bili su realniji u izboru oblasti rada jer se od njih zahtevala i procena uspešnosti u istim. Profesionalna interesovanja su umerena na sledeće oblasti rada: podučavanje i vaspitanje, različite vrste usluga, fizički rad, interesovanje za rad sa ljudima koja uključuju aktivnosti poput prodaje, asistiranja, davanja informacija ili administriranje, informatiku i programerstvo.

U drugom delu testa od njih se nije zahtevala samoprocena uspešnosti u zanimanjima za koje su bili zainteresovani, pa je izbor bio slobodniji. Zanimanja koja se najviše dopadaju učenicima oštećenog sluha su iz oblasti usluga. U proseku, svaki učenik u uzorku je izabrao bar dva zanimanja iz ove oblasti rada. Sledeća oblast rada iz koje učenici oštećenog sluha biraju zanimanja je upravljanje i uticaj, podučavanje i vaspitanje, oblast fizičkog rada, informatike i programiranja, i rad u prirodi i napolju.

Primećeno je tokom testiranja da učenici oštećenog sluha nisu poznavala određeni broj zanimanja, pa su morali da dobiju dodatna objašnjenja. Nepoznavanje određenih zanimanja govori o njihovoj slaboj profesionalnoj informisanosti. Prepostavljamo da se prva faza profesionalne orijentacije – profesionalno prosvećivanje i informisanje ne sprovodi svestrano, organizovano i kontinuirano.

Podaci našeg istraživanja ukazuju da se oblast profesionalne orijentacije osoba oštećenog sluha mora da uskladi sklonosti i društvene potrebe za kadrovima, te mogućnostima stručnog osposobljavanja, zatim informisanje o školama i zanimanjima koji su od interesa za mlade osobe oštećenog sluha, privredu i društvo i razbijanje predrasuda o pojedinim oblastima rada i zanimanjima.

Uz kvalitetnije profesionalno prosvećivanje i adekvatnu adaptaciju testa profesionalnih interesovanja PGI (Personal Globe Interests) od Traceya, moguće je uvesti uspešniju procenu profesionalnih interesovanja mladih osoba oštećenog sluha u skladu sa savremenim privrednim i tehničko-tehnološkim promenama

u društvu. S obzirom na dinamiku u razvoju tehnike i tehnologije potrebno je kvalitetnije sprovođenje profesionalne orijentacije, neprekidno usavršavanje programskih sadržaja, sprovođenje tretmana i profesionalnog osposobljavanja koje je prilagođeno pojedincu, sa težištem na individualnom pristupu.

LITERATURA

1. Darcy, M. (2005). Examination of the structure of Irish students' vocational interests and competence perceptions, *Journal of Vocational Behavior*, 67, 321-333.
2. Einarsdóttir, S., Rounds, J., Ægisdóttir, S., Gerstein, L.H. (2002). The Structure of Vocational Interests in Iceland: Examining Holland's and Gati's RIASEC Models. *European Journal of Psychological Assessment*, 18, 85-95.
3. Hedrih, V. (2006). Bazična struktura ličnosti i profesionalna interesovanja učenika. Magistarski rad, Filozofski fakultet, Beograd.
4. Hedrih, V., Šverko, I. (2007): Evaluacija Holandovog modela profesionalnih interesovanja U Hrvatskoj i Srbiji, *Psihologija*, Vol.40(2), 227-244
5. Karon, S. J., Wallace, L. C. (2006): Interviewing tips, The University of Minnesota is an equal opportunity educator and employer, University of Minnesota Duluth.
6. Lachman, R., Lachman, J., Butterfield, E. (1979). *Cognitive Psychology and Information Processing: An Introduction*. Lawrence Erlbaum Associates.
7. Lachterman, B., Meir, E.(2004). The Impact of Work Setting Congruence on Well-Being. *Journal of Career Assessment*, 12, 150 - 168.
8. Marder, C., Valdes, K., Wechsler, M. (1993): Services for Youth with Disabilities After Secondary School, A special topic report from the National Longitudinal Transition Study of Special Education Students, Menlo Park, CA:SRI International.
9. Radić-Šestić, M., Žigić, V. (2002): Problemi zapošljavanja osoba sa invaliditetom, Beogradska defektološka škola 3/2002, Društvo defektologa Srbije, Društvo defektologa Crne Gore, Beograd, str. 207-212.
10. Radić-Šestić, M. (1998): Sistemi osposobljavanja osoba oštećenog sluha, Zadužbina Andrejević, Biblioteka „Academia“, Beograd, str. 23-40.
11. Radić-Šestić, M., Žigić, V. (2006): Računarska tehnologija u obrazovanju osoba oštećenog sluha, Beogradska defektološka škola 2/2006, Savez defektologa Srbija I Crna Gora, FASPER, Beograd, str. 33-41
12. Sharf, R.S.(1997). Applying Career Development Theory to Counseling. Brooks/Cole Publishing Company, An International Thompson Publishing Company.
13. Šverko, I. (2002). Struktura profesionalnih interesa u funkciji dobi. *Magistarski rad*. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
14. Tak, J. (2004). Structure of Vocational Interests for Korean College Students. *Journal of Career Assessment*, 12, 298 – 311.
15. Tracey, T., Rounds, J. (1993). Prediger's Dimensional Representation of Holland's RIASEC Circumplex. *Journal of Applied Psychology*, 78, 875-890
16. Tracey, T., Rounds, J. (1996a). The Spherical Representation of Vocational Interests. *Journal of Vocational Behavior*, 48, 3-41.
17. Tracey, T., Rounds, J. (1996b). Contributions of the spherical representation of vocational interests. *Journal of Vocational Behavior*, 48, 85-95.
18. Tracey, T. (2002). Personal Globe Inventory: Measurement of the Spherical Model of Interests and Competence Beliefs, *Journal of Vocational Behavior*, 60, 113-172.
19. Šverko, I. (2007). Profesionalni interesi u funkciji dobi i spola: Evaluacija sfernog modela. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

20. Žigić, V., Radiž-Šestić, M. (2006): Zapošljavanje osoba oštećenog vida i oštećenog sluha, CIDD, Beograd, str. 19-22.

PROFESSIONAL INTERESTS OF PUPILS WITH HEARING IMPAIRMENT

Marina Radić-Šestić, Vesna Žigić

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

Good professional development enables people with hearing impairments to achieve a successful career and professional development. In order to achieve this task, and job satisfaction, it is necessary to align their interests and preferences with the real possibilities and the demands of working environment.

The aim is to utivrditi professional interests of students with hearing impairments. The sample consists of 40 students of both sexes, the seventh and eighth grades of elementary school for hearing impaired children, "Stefan Dečanski" in Belgrade, and "Radivoj Popović" in Zemun. Measuring instrument is the PGI (Personal Interests Globe) questionnaire professional interests Terence JG Tracey. Translation and adaptation serbian version is done Hedrih.

Students with hearing impairments have shown the greatest interest in the work activities related to teaching and education, and the different types of services, management of machinery and vehicles, working on jobs that are minimum requirements in terms of training (maid, window washer, garderober, packer, work on the photo-copy machine, taxi driver, buses, trucks), and IT and computer programmer.

Key words: professional interests, professions, work fields, pupils with hearing impairment